

JAARGANG 1 - MAART 2021 - INTRODUCTIE

DE ZILVER HISTOGRAAF SCHOONHOVEN

OVER DE DUIZEND MEESTERS, HUN WERK EN HUN STAD

Zilver Histograaf
Schoonhoven

Cover

*Cornelis Rietveld, werkt
in Schoonhoven 1865-1912.*

*Theebus, spoelkom en
theeduim, 1901
Zilver 925/000*

*Geschenk voor Koningin
Wilhelmina bij haar 21ste
verjaardag.*

*Koninklijke Verzamelingen,
Den Haag. Tentoonstelling
'Koninklijke Geschenken'
Nederlands Zilvermuseum
Schoonhoven 2014.*

Foto RKa/Roax

Introductie

- 1 **Inhoudsopgave**
- 2 **Dick de Cloe** | Geschiedenis heeft economische waarde.
Zeker voor de Zilverstad
- 3 **Han Goutier** | De Zilver Histograaf Schoonhoven
- 4 **Rene Kappers** | Een meesterwerk verricht door Huub Rogier. Vakmanschap
in Schoonhoven
- 11 **Rene Kappers** | Opvolging bij Schoonhovense zilversmeden.
Van vader op zoon ?
- 16 **Rene Kappers** | Bondscongres van 1930 te Schoonhoven
- 19 **Rene Kappers** | Ramen van zilverwerkplaatsen. Ook noorderlicht voor goud-
en zilversmeden ?
- 22 **Rene Kappers** | Het aantal inwoners van de Zilverstad 1300-2010 in grafiek.
Aantallen en trends
- 23 **Colofon**

De Zilver Histograaf Schoonhoven. Geschiedenis heeft economische waarde

Dick de Cloe

De eer om twee maal burgemeester te worden van dezelfde gemeente valt maar weinigen ten deel. Dat je dan ook nog burgemeester wordt van twee steden tegelijk is volstrekt een unicum: van Schoonhoven en van de Zilverstad. Tijdens deze ambtstermijnen en tijdens mijn werk als voorzitter van het 'City Management' in Schoonhoven, realiseerde ik me dat geschiedenis een grote economische waarde heeft. Immers, Schoonhoven Zilverstad is een historisch verhaal. Het is het verhaal van de 1000 zelfstandige Meesters, van hun werk, over hun stad en van hun cultuur-economische netwerk.

Dick de Cloe, burgemeester van Schoonhoven (wnd) 2003-2004 en 2005-2010. Ambassadeur van de Zilverstad (2017), voorzitter van het 'City Management in Schoonhoven' (2007-heden).

Toeristen

Jaarlijks komen vele toeristen naar Schoonhoven. Ze worden natuurlijk aangetrokken door de gebruikelijke kenmerken van alle kleine vestingsteden en grachtenstadjes in Holland: de schilderachtige ligging, fraaie geveltjes, gezellige sfeer en leuke winkels en terrasjes. Maar Schoonhoven voegt daar nog een unieke dimensie aan toe: het is de Nationale Zilverstad van Nederland. Dat bestaat nergens; dit unieke aspect versterkt de aantrekkingskracht van de stad.

Historisch verhaal

Dat 'de Zilverstad' ook een historisch verhaal is, tonen niet alleen het Nederlands Zilvermuseum en het Schoonhovens Edelambachtshuys. De Meesterteken-tegels in de stad vestigen in toenemende mate de aandacht op al die andere plekken waar in het verleden zilversmeden woonden en werkten. Plekken en panden langs de Haven en in andere straten waar je even kunt stilstaan en waar de achterliggende verhalen de bouwstenen van de echte Zilverstad tonen: het wonen, werken en leven in een heel bijzonder sociaal en cultureel-economisch verband. Het historische verband van zilverambacht, nijverheid, industrie, cultuur en zilverkunst wordt zo gepaard aan het leven van nu in 2021.

Economische waarde

Het historische verhaal is belangrijk voor de 300.000 mensen die jaarlijks de stad bezoeken, op de terrasjes koffie of een biertje drinken en in onze winkels iets noodzakelijks of leuks kopen. Het is een verhaal waar onze bezoekers blij van worden. Bezoekers die bij elkaar een paar miljoen euro aan onze lokale economie bijdragen. Het historische verhaal van de Zilverstad is economisch dus echt de moeite waard.

Eén digitale vindplaats: de Zilver Histograaf Schoonhoven

Daarom is het goed dat een groep deskundige liefhebbers het initiatief heeft genomen om de historische verhalen van de Zilverstad bij elkaar te brengen op één digitale plek: in de *Zilver Histograaf Schoonhoven*. Een plek waar iedereen zo maar bij kan; op internet altijd en overal. En het is fijn dat daar ook steeds nieuwe verhalen van de historische Zilverstad gaan verschijnen in een gratis digitaal tijdschrift. Die historische verhalen over 'de 1000 Meesters die het deden en doen' voegen straks nog meer glans toe aan de mooie grachtenpanden, de leuke winkels, onze goud- en zilversmeden en ons oeroude stratenpatroon. De *Zilver Histograaf Schoonhoven* is de moeite waard voor de geschiedenis en voor het economisch leven van Schoonhoven, voor onze 'City marketing'.

Geachte lezer,

Het is mij een eer en genoegen u de Zilver Histograaf Schoonhoven te presenteren.

Tijden veranderen

Vijftig jaar geleden zou ik als voorwoord geschreven hebben: vóór u ligt het nieuwe tijdschrift de Zilver Histograaf Schoonhoven, een mooi gedrukt exemplaar, dat u in de winkel heeft gekocht. Maar anno 2021 bieden wij u aan om via *open access* gratis toegankelijk voor een ieder op het *worldwide web*, kennis te nemen van dit digitaal uitgegeven historisch periodiek over de geschiedenis van de mensen in het goud-en zilvertak in Schoonhoven, en van de producten die zij maakten en maken.

Namen veranderen

De Zilver Histograaf Schoonhoven is een vervolg van voorheen de Stichting HEK, met een nieuw bestuur en een gewijzigde redactie. Het wil een periodiek zijn voor publicaties over de geschiedenis van de Meesters van de Zilverstad van vroeger en nu, en van hun producten van edelmetaal. Het zal schrijven en publiceren op wetenschappelijk verantwoorde wijze over de Zilverstad. Er is nog veel ongepubliceerde kennis onder ons. Het is van belang om die vast te leggen en publiekelijk beschikbaar te maken. Door anderen kan het op die wijze gemakkelijk gevonden en gelezen worden, nu en in de toekomst.

Voor wie is het bedoeld?

Iedereen die historisch en vakkundig geïnteresseerd is in Schoonhoven als Zilverstad, verzamelaars en liefhebbers van Schoonhovens zilver, leden van de Historische Vereniging Schoonhoven, Vrienden van het Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven, Vrienden van het Edelambachtshuijs, leden van het Gilde Sint Eloy, de Vakschool, docenten, studenten en leerbedrijven in het vak, stakeholders, en zij die zich opgeven als abonnee. De zilver Histograaf Schoonhoven ligt gratis binnen ieders bereik. Aan het eind van het kalenderjaar wordt digitaal een Jaarboek aangeboden. Print of druk hiervan is vrij.

Veel plezier

Ik wens u veel genoegen met het lezen en bestuderen van de Zilver Histograaf Schoonhoven, historisch periodiek over de Meesters, hun werk en hun stad.

Namens bestuur en redactie,
Han Goutier, voorzitter

Een Meesterwerk verricht door Huub Rogier. Vakmanschap in Schoonhoven (versie 1.1 dd 23 mei 2021¹)

Rene Kappers

De afgelopen drie jaar is zilversmid en gildecollaga Huub Rogier bezig geweest met een megaklus: de restauratie van een zilveren ciborium van 2,10 meter hoog. In de loop der jaren was het tijdens de katholieke erediensten, met name bij processies, nogal gebutst, gedeukt en zwaar aangelopen. Het ciborium werd Huub aangeboden door de Stichting Broederschap Gouda-Kevelaer om ‘op te knappen’. Ook de zichtbare koperen onderdelen moesten maar eens gepoetst worden. Een bijgevoegd taxatierapport vermeldde dat het ging om een verzilverd koperen stuk. Daarna ontvouwde zich in drie jaar een bijzondere restauratie. Het ciborium werd in het Nederlands Zilvermuseum, na inspectie, weer met Maria met kind herenigd: het bleken twee zilveren topstukken.

Een zilveren stuk uit 1897 van een top-atelier

Al vlug na binnenkomst bij *Artis Causa*, het atelier van goud- en zilversmeden Huub Rogier en Gabri Schumacher, werd duidelijk dat hier een gruwelijk misverstand speelde. Het stuk droeg 19de eeuwse zilvermerken! Na onderzoek van de zilvermerken bleek het een zilveren altaarciborium uit 1897 van de hand van Camille Esser uit Weert met vergulde onderdelen (afb. 1). Het atelier van Esser was destijds een van de belangrijkste ateliers voor kerkelijk edelsmeedwerk. Camille was de tweede generatie die leiding gaf aan het atelier in Weert (1892-1914).²

Afb. 1 Huub Rogier bij het gerestaureerde ciborium. Tijdelijk opgesteld in het Nederlands Zilvermuseum, hier compleet met de bijbehorende Maria met kind.

Camille Esser, Weert, ciborium, zilver (833/000), diverse onderdelen verguld, 1897, hoogte ca. 210 cm, l x b circa 63 x 63 cm. Merken en 'fecit'-gravure op verschillende plaatsen (afb. 2 t/m5).

Opdrachtgever Stichting Broederschap Gouda- Kevelaer, in 1754 opgericht blijkens opschrift (afb. 12) als de Broederschap van Onze Lieve Vrouw van Kevelaer, in de St. Joseph's kerk te Gouda.

¹ Met dank aan T. Graas voor aanwijzingen en correcties.

² J.-P. van Rijen, *Kunstwerkplaats Esser, 1838-1938*, Tentoonstellingscatalogus Museum Jacob van Horne te Weert (Weert 1986).

Altaarciborium ?

Een altaarciborium is een gewelfd ‘dak’ op vier zuilen. Oorspronkelijk is het bedoeld als bescherming voor het altaar. Later werd het ook toegepast als bescherming voor andere sacrale voorwerpen en het diende vervolgens ook meer als versiering.³ Het wordt ook wel aangeduid als baldakijn hoewel dat oorspronkelijk een stoffen ‘dak’ is. Een beroemd ciborium of baldakijn is dat van Bernini over het graf van Petrus in de Sint Pieterskerk te Rome.

Het Goudse ciborium heeft een hemel van blauwe stof binnen het gewelfde zilveren dak van het ciborium waarbij de blauwe kleur symbolisch refereert aan Maria. Gelet op de ontstaansvolgorde, 1888 Maria en kind, en 1897 het ciborium, en gelet op de blauwe hemel, was het Goudse ciborium bestemd voor de bescherming van Maria en kind. Daarom spreekt de Broederschap kortweg van ‘ciborium’ hoewel het elders anders is gedefinieerd.⁴

Keurtekens op het ciborium

Het ciborium draagt zilverkeurtekens, meestertekens, atelierstempels en een gravure van de maker. Het atelierstempel (afb. 4) werd in deze vorm en typografie eerder afgebeeld, zij het zonder de punt.⁵

Afb. 2 Gravure (van voren gezien) op de rechter zuilmanchet: 'Camille Esser Weert, Fecit (Latijn: heeft het gemaakt).

Afb. 3 Keurtekens. Meesterteken: CE in vierkant, gehalteteken: gaande leeuw in zeskant (833/000), jaarletter: N gotisch in ronde contour (1897).

Afb. 4 Ateliermerk C. Esser Weert. in puntig ovaal.

Afb.5 Meestertekens CE boven onleesbaar kantoorteken. Het werk is in 1897 ongetwijfeld gekeurd te Maastricht,, kantoortekens 'N'.

³ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Altaarciborie> (ger. 23 okt 2020).

⁴ M. van Zanten, *Religieus erfgoed. Geïllustreerd lexicon van Nederlandse en Vlaamse termen* (Zutphen 2008), dat door het *Museum Catharijneconvent* te Utrecht gebruikt wordt als leidraad. Met dank aan Tim Graas.

⁵ J.J.C. Buutveld, e.a. (samenstellers) *Nederlandse Verantwoordelijkheidstekens* (Gouda 2003), vergelijk (ander) teken nr. 2066; Van Rijen, *Esser*, p. 26, afb. 16 (zonder punt). Niet op p.119, afb. 77.

Madonna met kind uit 1888: ook gemaakt in een 19de eeuws top-atelier

Bij het ciborium hoort een Madonna met kind (afb. 6, 11). Ook dit stuk is later naar Schoonhoven gekomen om beoordeeld te worden en later misschien ook gerestaureerd.

De Madonna, 122 cm hoog, blijkt ook van zilver te zijn en dateert uit 1888. Het werd gemaakt door Nicolaas Logher van het gelijknamige Haagse zilversmidsatelier. Logher was een van de twee ateliers die gespecialiseerd waren in groot katholiek zilver. Logher heeft een indrukwekkend oeuvre nagelaten dat pronkt in diverse katholieke kerken in Den Haag en daarbuiten.⁶ Ook de Madonna moet gerekend worden tot een van zijn topstukken, welk stuk bij het schrijven van de catalogus ‘Haags goud en zilver’ in 2005 nog onbekend was. De vergelijking dringt zich op qua afmetingen en qua vervaardigingstechniek, met de twee engelfiguren van Logher uit 1882.⁷

Afb. 6 Nicolaas Logher, 's-Gravenhage, Maria met kind, 1888, zilver, hoogte 122 cm. Zilvermerken op meerdere plaatsten.

Meesterteken: Kelk tussen NL in rechthoek, waarborgteken: Minervakop C (vóór 1906), gehalteteken: klimmende leeuw (934/000), jaarletter: D gotisch in ronde contour (1888). Ateliermerk (in kapitaal:) Logher boven S'Hage, zonder contour.

Vergulde kroon met roosdiamanten. Vergulde scepter.

Gouden broche, zie afb. 9 en afb. 10, bladwerk en bollen, hartvormige robijn, roosdiamanten, aanhangende pendeloque rookkwarts; keurteken oud eikenblad, 583/000 (14 krt).

De serene gezichtsuitdrukking van Maria is betoverend gemaakt. Haar gouden broche met roosdiamanten, een hartvormige robijn en met aanhangend een pendeloque geslepen rookkwarts, is een kostbare sierlijke toevoeging. De toegepaste greinen in het bladwerk zijn oud bijzonder vakwerk (afb. 9 en 10).

Logher adverteerde eigentijds met technieken voor ‘Vergulden in het vuur. Galvanisch vergulden en verzilveren’. Elders vermeldt hij ‘...en Vernist alle Metalen voorwerpen’.⁸ Bij de Madonna met kind heeft hij zijn vernistechiek toegepast; als het oog niet bedriegt draagt de Madonna nog de originele vernislaag uit 1888.

⁶ J.-P. van Rijen, ‘Veelderhande kerkckwercke soo van kelcken, sebooris ende remonstrans. Katholiek kerkzilver met Haagse keuren’, in: T. M. Eliens (eindredactie) *Haags goud- en zilver. Edelsmeedkunst uit de hofstad*. Catalogus tentoonstelling Haags Gemeentemuseum (Zwolle / Den Haag 2005) p. 90-111, ald. p. 105-106, afb. 81, 97, 100, 101, 102, 103.

⁷ Van Rijen, ‘Kerkckwercke’, p.90, afb. 81, p. 106. Vergelijking dringt zich op: de daar geciteerde inventaris vermeldt ‘geheel gedreven’, hetgeen vergelijkend uitnodigt tot nader onderzoek.

⁸ Idem, ‘De beste door ondervinding gegronde methode’. Het vuurvergulden van (kerk-)zilver in de 19de eeuw’, in: Idem. (eindred.) *De Stavelij Jaarboek* (Nijmegen 2012) p. 99-109, afb. 2, p.105; Idem, ‘Kerkckwercke’, p. 105.

Een bijzonder gehalte stelt straks misschien bijzondere eisen: 1000/000 zilver ?

Het beeld draagt keurtekens van het eerste gehalte, (minstens) 934/000 (afb. 7). Maar de Madonna is mogelijk vervaardigd langs galvanoplastische weg, in die tijd *en vogue*.⁹ Daardoor zou het beeld van een ander, en bijzonder gehalte kunnen zijn: 1000/000 ofwel puur zilver waarvoor geen apart keurteken bestond. Ook daardoor zou de kristalstructuur van het materiaal anders zijn dan van gangbaar zilveren smeedwerk; het is harder en brosser. Dit vraagt bij bewerkingen als smeden, solderen, etc. geheel andere praktische technieken. Bij een eventuele restauratie straks, stelt dit bijzondere eisen aan de restaurator en zijn atelier. In Schoonhoven zou aan deze uitzonderlijke eisen zo maar voldaan kunnen worden door samenwerkende gildeleden, de Vakschool en andere collega's in de Zilverstad. De gespecialiseerde kennis, ervaring, vaardigheden en de apparatuur voor galvanotechniek en -plastic zijn ruim voorhanden.¹⁰ Waarborg Holland te Gouda zou uitsluitsel over het gehalte moeten kunnen geven.

Afb. 7 De vier zilvermerken, aangetroffen op de Madonna met kind. V.l.n.r. meesterteken Nicolaas Logher, waarborgteken 's-Gravenhage Minervakop met C (vóór 1906), gehalteteken klimmende leeuw (934/000), jaarletter D gotisch in ronde contour (1888).

Afb. 8 Ateliermerk (in kapitaal:) Logher S.Hage. boven meesterteken kelk tussen NL in rechthoek. Niet eerder afgebeeld.

Broche van Maria

Maria draagt middenvoor een broche die dienst doet als mantelspeld (afb. 9). De broche bestaat uit drie lagen, bekroond met een hartvormige robijn in een gouden chaton.¹¹ Van onder naar boven bestaat de eerste laag uit bladwerk met op elk blad een arrangement van

⁹ Met dank aan Jan Mathesius en Huub Rogier; Tales and Targets, *Van Kempen en Begeer, est. 1789* (jubileumboek) (z.p. 2019) p.72-79; G.D.C. Eversmann, J. Hammes, *Galvaniseren. Handleiding enz.* (Amsterdam 1922); J. Hammes, *Goud, zilver, edelstenen* (Amsterdam 1944) 292-297; S. Bury, *Victorian Electroplate* (Feltham, England 1971); [Galvanoplastiek - Zilver.nl](http://Galvanoplastiek-Zilver.nl). (geraadpleegd 7 feb 2021).

¹⁰ Jan Mathesius, 'The Treasure of New Life', winnaar Schoonhoven Silver Award 2006, *Pronkstuk in Zilver*, catalogus Schoonhoven Silver Award 2006, p.10-11; Bedrijven in Schoonhoven die naast Huub Rogier van atelier *Artis Causa* een rol kunnen spelen bij galvano-technieken: 'Atelier Dubbelop van Jan Mathesius en Pauline Barendse', Jac. de Vaal BV, en Boonstoppel Metaalwarenfabriek, met samen meer dan 300 jaar ervaring in het goud- en zilvervak in Schoonhoven.

¹¹ Met dank aan George Hamel, FGA, voor de determinatie van de edelstenen.

gestoken greinen. Telkens tussen twee bladen is een groter blad met een roosgeslepen diamant; totaal acht diamanten. De tweede laag bestaat uit een halve cirkel van grote gouden granules of ballen, met een bewerkt oppervlak. De derde laag bestaat uit een arrangement van kleiner bladwerk met (een minder aantal) gestoken greinen.

Aanhangend is een pendeloque rookkwarts in gouden zetting. Op het verbindingssoog tussen broche en hanger is het keurteken zichtbaar: het oud eikenblad voor 14 karaat goud (afb.10).

Afb. 9 Broche van Maria: twee niveaus gouden bladwerk, groot en klein met gestoken greinen op elk blad, en een tussen-niveau van gesmolten gouden granules of bollen.

Rondom acht roosgeslepen diamanten in het bladwerk.

Centraal een hartvormige robijn.

Aanhangend een pendeloque (peervormig) geslepen rookkwarts.

Keurteken rechts op het verbindingssoog, oud eikenblad (1853-1905), gehalte 583/000 (14 krt). Zie detail afb. 10.

Afb. 10 Detail van afb. 9, keurteken, rechts op het verbindingssoog; oud eikenblad (1853-1905) gehalte 583/000 (14 krt)

Rechts daarvan, modeltekening oud eikenblad (180 gr. geroteerd).

Afb. 11 Maria met kind, behorend bij het gerestaureerde ciborium.

De opdrachtgever voor restauratie, de Broederschap van Onze Lieve Vrouw van Kevelaer

Vrijdag 23 oktober 2020 werd het zilveren ciborium na drie jaar restauratie gepresenteerd aan de opdrachtgever, het bestuur van de tegenwoordige Stichting Broederschap Gouda-Kevelaer. Zoals blijkt uit de voorstellingen op de panelen van de sokkel werd de oorspronkelijke Broederschap van Onze Lieve Vrouw van Kevelaer opgericht in de ‘St Joseph’s kerk te Gouda’ in 1754 (afb. 12).

Omstreeks het midden van de zeventiende eeuw was een drietal cultusplaatsen van Onze-Lieve-Vrouw opgekomen die in korte tijd zouden uitgroeien tot de voornaamste bedevaartsoorden voor katholieke inwoners van Nederland: Handel, Uden en Kevelaer. Men ging er ter bedevaart voor genezing, waarbij vooral mannen naar Kevelaer gingen. In de loop van de achttiende eeuw werd de processie de dominante vorm van bedevaart naar Kevelaer.

Broederschapbedevaarten (zoals de Goudse) werden georganiseerd door lekenverenigingen uit de stedelijke middengroepen. Ze omvatten zowel stedelingen als deelnemers uit plaatsen en platteland in de wijde omgeving.¹²

Waarschijnlijk werd al vanaf 1897 het Mariabeeld met het zilveren ciborium door de Goudse broederschap plechtig meege dragen in de processie. In die tijd ging de reis van de bedevaartgangers met het Mariabeeld en ciborium vanuit Gouda nog per trein naar Rotterdam, dan per boot naar Nijmegen en van daar met karren en lopend naar Kevelaer.¹³

Afb.12 Drie van de zilveren panelen op de achtkantige sokkel van het Mariabeeld die verwijzen naar de eigenaar, naar het oude wapen van de Orde der Franciscanen die de St. Josephkerk bedienden, en naar de oprichting van de Broederschap (fotomontage zonder de drie tussenpanelen met ranken en het paneel met het wapen van Gouda.).

¹² M. Wingsens, ‘Op zoek naar aards en hemels heil. De bedevaart van katholieke Nederlanders (ca. 1650-ca. 1800)’, naar zijn gelijknamige dissertatie, *DBNL, Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren*, dig: https://www.dbnl.org/tekst/_zev001199701_01/_zev001199701_01_0026.php (ger. 31 okt 2020)

¹³ M. Peters, ‘Gerestaureerd ciborium met Maria weer compleet’, *Goudse Post*, 23 okt 2020.

Presentatie in het Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven

De presentatie van het gerestaureerde ciborium aan het bestuur van de bovengenoemde Stichting had op 23 oktober 2020 plaats in het Nederlands Zilvermuseum. Een speciale glazen vitrine was in de hal van het Zilver Museum opgesteld. Daar stond het ciborium samen met de Madonna tot eind 2020 om belangstellenden de gelegenheid te geven te genieten van dit in Schoonhoven gerestaureerde bijzondere zilveren ensemble. Daarna zijn de stukken naar de R.K. Heilige Josephkerk aan het Aalberseplein in Gouda gegaan.¹⁴ De tijdelijke expositie van dit ensemble van twee kunsthistorische en technische topstukken in het Nederlands Zilvermuseum was uitzonderlijk en interessant. Dergelijk werk is zeldzaam en dit was uniek. Mogelijk wordt de tentoonstelling in 2021 herhaald.

Fotoverantwoording

Huub Rogier: afb. 2, 3, 4, en 5.

R. Kappers afb. 1, en 6 t/m 12, inclusief bewerkingen.

Het cv van Huub Rogier (1953), goud- en zilversmid, sieraadontwerper

Opleiding: Vakschool Schoonhoven, inclusief extra zilversmeden, 1972-1976.

Docent Vakschool Schoonhoven 1995 - februari 2020.

Vanaf 1978 gevestigd als zelfstandig goud- zilversmid in Schoonhoven. In die periode produceerde Huub moderne zilveren sieraden waaronder dikwijls grote zilveren ringen, welk assortiment verkocht werd via de groothandel.

In 1996 startte de samenwerking met Gabri Schumacher in Artis Causa (omwille van de kunst). Artis Causa richt zich rechtstreeks tot de particuliere klant. Vanaf die tijd ontwerpt en maakt Rogier behalve juwelen ook groot zilverwerk.

In 2005 ontwikkelde Huub het 'Dutch D-Light' concept dat bestaat uit luxueuze sieraden met een sprankelende verrassing, een 'onderliggende' briljant.

Sinds 23 september 2017 is Huub Rogier Lid van Verdienste van het Gilde St. Eloy. Deze onderscheiding werd hem onder meer toegekend voor zijn rol als drijvende kracht achter het jaarlijkse 'Meesterstuk' en de bijbehorende publicatie en tentoonstelling. Het Meesterstuk is 'de proeve van bekwaamheid' voor afstuderende leerlingen van de Vakschool.

¹⁴ Vriendelijke mededeling mw. Ingeborg Dijkman van het NZS, 3 nov 2020.

Opvolging bij Schoonhovense zilversmeden. Van vader op zoon ?

Rene Kappers

'Het gaat van vader op zoon' is een gevleugeld uitspraak over opvolging in het goud- en zilversmidsvak in Schoonhoven.¹ 'Ze werden het allemaal'. De populaire *oral history* in de zilverstad getuigt regelmatig van deze familietradities. Dit artikel onderzoekt met eerder genealogisch en biografisch onderzoek en met een kwantitatieve benadering of het bedrijf in Schoonhoven inderdaad altijd 'van vader op zoon' ging en of de zonen 'het altijd werden'.

Over wie en wat gaat het ?

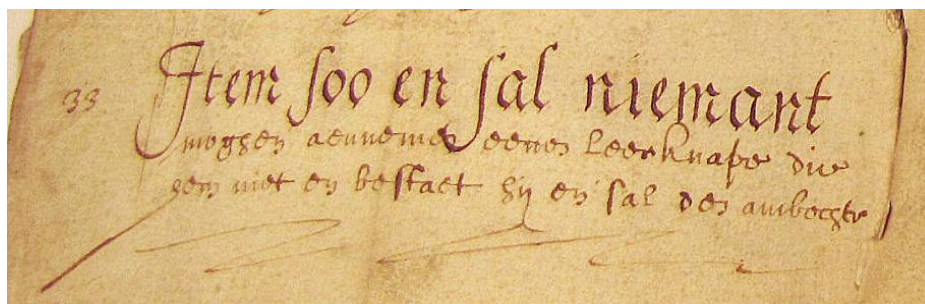
Er zijn hier enkele (nieuwe) definities nodig.

'Het vak' omvat in Schoonhoven al eeuwen het maken, verkopen en verhandelen van gouden en zilveren voorwerpen. Vakkennis en vakmanschap staan centraal. Leken worden buitengesloten.²

Een 'solitair' is een zilversmid die geen vader in het vak heeft maar ook niet een daarin werkzame zoon (afb. 5).

Een 'gezinsbedrijf' bestaat uit een zilversmid en een eveneens in het vak opvolgende zoon; de uitoefening van het vak omvat hier twee opeenvolgende generaties (afb. 2).³

Een 'zilversmid dynasty' kent drie of meer opvolgende generaties in mannelijke lijn van dezelfde familie, in het vak van zilversmid, al dan niet zelfstandig (afb. 3 en 4).⁴

Afb. 1 Schoonhovens Gildeboekje uit 1629. Afschrift van het Plakkaat van Filips de Schone, 2 februari 1503, voor Holland, Zeeland en Westfriesland: art. 33: "Item soo en sal niemant moghen aennemen eenen leerknape die hem niet en bestaet ..."; hertaald: die geen familie van hem is (MNW, lemma 'bestaen' nr.15).

¹ Omwille van de leesbaarheid wordt in het vervolg van dit artikel de naam 'zilversmid' gebruikt voor zowel goudsmiden als zilversmeden als voor de combinatie van deze vakrichtingen, goud- en zilversmid.

² In navolging van de gildebrieff uit 1629: R. Kappers, 'Stadsbestuur en zilversmeden tot 1807' in: P. Niestadt, R. Kappers (samenst.), *Het leven in Schoonhoven. De geschiedenis van het bestuur van de stad* (Schoonhoven 2014) 124-135, ald. 126. Dit geldt ook voor de opvolgende wetgeving, de 'Brumaire-wet' van l'an six, de Wet van 1807 en de daarop volgende Waarborgwet van 1852, en opvolgers: R. Kappers, *Schoonhoven: keurkamers en regels 1705-1809. De Gildekeurkamer, de Keurkamer van het Koninkrijk Holland van goud- en zilversmeden en hun regelgeving*, (Schoonhoven 2009), digitaal

<http://HistorischeVerenigingSchoonhoven.nl/PDF/Keurkamers-en-Regels.pdf>.

³ Nyenrode Business Universiteit, 'Familiebedrijven',

[http://www.nyenrode.nl/FacultyResearch/Entrepreneurship-](http://www.nyenrode.nl/FacultyResearch/Entrepreneurship-Stewardship/CE/Familiebedrijven/Pages/Default.aspx)

Stewardship/CE/Familiebedrijven/Pages/Default.aspx. Nyenrode, R. Flören gebruikt in zijn definitie van 'familiebedrijf' de afkomst, eigendom, strategie en opvolging maar laat vakkennis en vakmanschap daarbij buiten beschouwing. Voor ons onderzoek is dat de crux. De brede term 'familiebedrijf' is daarom minder geschikt.

⁴ Beroepsdynastieën, zie: W. de Vries, 'Nederlandse scherprechters-dynastieën', *De Nederlandsche Leeuw* 75 (1958), kol. 285-294; W.F. Prins, 'Heerlijkheden op Java', *De Nederlandsche Leeuw* 75 (1958) kol. 255-266, spreekt van 'tabaks- en suikerdynastieën'; C.R.H. Snijder, 'Het scherprechtersgeslacht Snijder / Schneider te Kampen (1687-1791)', *Gens Nostra* 51 (1996), p. 517-348; Snijder, 'Scherprechters te Maastricht, 1580-1870. Een historisch-genealogische studie', *Nederlandsche Leeuw* 119 (2002) kol. 145-220; R. Kappers, *Graves Kooiman of Kooiman. Een dynastie van goud- en zilversmeden in Schoonhoven* (Schoonhoven 1998).

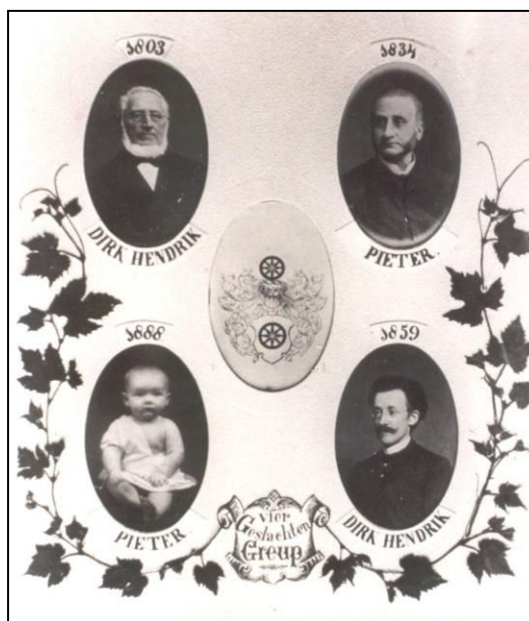
Wet- en regelgeving bevoordeelde eeuwenlang 'van vader op zoon'

Het zilversmidsvak is door wet- en regelgeving van oudsher een vak waarbij het doorgeven in de familie financieel en anderszins werd bevoordeeld. Het plakkaat van Filips de Schone van 2 februari 1503, uitsluitend uitgevaardigd voor de graafschappen Holland, Zeeland en Westfriesland, bepaalde in de artikelen 27, 28 en 33 regels voor de opvolging. Zo mocht in Holland en Zeeland een meester het vak niet leren aan iemand die 'hem niet en bestaet' (afb.1), ofwel die geen familie of verwant van hem was.⁵

De meester zal één *once* zilver aan het ambacht geven nadat hij de leerling zes weken 'geproeft' heeft. Hij mocht een eigen zoon, zowel als een natuurlijke zoon opleiden, maar slechts één zoon 'vrijen', ofwel vrijmeester maken. Het meesterschap voor een eigen zoon kostte twee *once* zilver; voor een natuurlijke zoon komt daar 'een halff pont groote munte' extra bij. Het plakkaat gold voor heel Holland, Zeeland en West-Friesland, en bleef tot 1795

Afb. 2 'Gezinsbedrijf'; v.l.n.r. Pieter van Oostrom (1880-1962) en zijn zonen, Jacobus (1917-1944) en Cornelis (1910-2000) voor hun werkplaats uit (waarsch.) 1857. Sinds 3 april 1941 de firma 'P. van Oostrom en Zonen'. In mannelijke lijn is het bedrijf na 2000 niet voortgezet; wel in vrouwelijke lijn: Marianne Klarenbeek, Zilver aan de Lek. Opname omstreeks 1933, onbekende fotograaf. Collectie M. Klarenbeek, Zilver aan de Lek.

Afb. 3 'Zilversmid dynasty', 19e eeuw; fotocollage. Titel: Vier geslachten Greup. Dirk Hendrik (1803-1888), Pieter Greup (1834-1904), Dirk Hendrik Greup (1859-?), Pieter (1888-?). De Pieter van 1888 volgde niet op in het vak, maar werd arts. De zilversmid-dynastie Greup bleef beperkt tot drie generaties. Opname omstreeks 1888, onbekende fotograaf. Collectie E.A. Baardsma.

⁵ SAMH, ac 1011, OAS inv. nr. 2545a, 'Gildeboekje' van het Goudsmiden gilde van de Stad Schoonhoven. Het tweede afschrift (copie copiae) van het Plakkaat van Philips de Schone van 2 februari 1503 (Paasstijl 2 februari 1502) in het Schoonhovense 'Gildeboekje', gecollationeerd 16 maart 1629 door D. Simonsz Coppelaar, notaris te Dordrecht, heeft artikelsgewijs een eigentijdse (1503 of 1629?) artikelnummering. De nummering van de artikelen is niet in alle stedelijke manuscripten, afschriften of lokale drukken hetzelfde. Het origineel van het plakkaat is tot nu toe (2020) onbekend; Transcripties, A.J. Servaas van Rooyen, 'Het goud- en zilversmidsgilde te Schoonhoven', *De Navorscher*, 64 (1915) 192-204, 282-292. Deze transcriptie bevat omissies; Druk: C. Cau (bijeengebracht door), *Groot Placaet Boeck* (Den Haag, 1658); R. Kappers, 'Leerjongens van Schoonhovense goud- en zilversmeden, 1680-1798' *Ons Voorgeslacht* 69 (2014) 33-39; Kappers, 'Stadsbestuur en zilversmeden', 125-127, transcriptie Gildebrief 30 april 1629.

van kracht. Ook in stedelijke ordonnanties voor de gilden kwamen dergelijke 'discriminerende' bepalingen voor. De toegang tot het goud- en zilversmidsgilde van Schoonhoven was, evenals veelal elders, voor een (oudste) gildebreederszoon 'de helft'.⁶

In en na de Bataafs-Franse tijd (omstreeks 1800) en daarna, kende de wet- en regelgeving in Nederland dergelijke gildebepalingen niet meer. Echter, de vestiging van 'werkmeesters' -de zilversmeden- werd aan andere strenge overheidsregels gebonden.⁷ In de praktijk bleef het ook toen gemakkelijker om als 'zoon van' in het bedrijf op te volgen. Pas de liberalisatie van de vestigingseisen voor 'het vak' in de jaren 80 van de vorige eeuw, zorgde voor een ruimere, en voor een ieder gelijke (ook 'dochters van), mate van vrijheid van vestiging als goud- en zilversmid; dus ook voor kinderen van 'vreemden' buiten het vak. 'Van vader op zoon' blijkt eeuwenlang de bevoorrechte praktijk te zijn geweest.

Afb. 4 'Zilversmidsgedynastie.' Sinds J. Rikkoert op 12 juni 1876 vergunning kreeg voor een zilverfabriek in Schoonhoven (NAS 1313, fol.4, nr.6) vormen telgen van deze familie een beroepsgedynastie van goud- en zilversmeden. Op de foto generatie IV en V. Inmiddels heeft generatie VI zich in het bedrijf aangediend (niet op de foto). V.l.n.r. Marcel Blok, mw. Annet Blok-Rikkoert, mw. Marrie Rikkoert-van Holten, mw. Hillegonda Rikkoert-Koelewijn, Perry Rikkoert, Henk Rikkoert, Ab Rikkoert, mw. Lia Rikkoert-Nagel.

Foto ter gelegenheid van de feestelijke heropening Haven 1-3, op 22 maart 2019. FotoRKA/TvV.

Geen van de circa 400 families bleef eeuwig in het vak

Sinds het midden van de 14de eeuw komen in de zilverstad Schoonhoven veel families voor waar goud- of zilversmid het traditionele beroep was. Uit de 14de eeuw is ons geen

⁶ Kappers, *Keurkamers en regels*: Waar en wanneer tussen 1503 en 1778 de 'half geld' bepaling voor (slechts) de oudste gildebreederszoon is ontstaan, is ons tot heden onbekend.

Digitaal: <http://historischeverenigingschoonhoven.nl/PDF/Keurkamers-en-Regels.pdf>.

⁷ W. Koonings, *De keuring van goud en zilver tijdens het Koninkrijk Holland*. "Wet op het verwerken, invoeren en verkoopen van gouden en zilveren werken, mitsgaders den ophef der belasting op dezelve, gearresteerd den 11 maart 1807" (Lochem 1968); C.B. van Dongen, *De Rijkswaarborgwet van 19 Brumaire 6e jaar in Nederland, 9 November 1797 tot 1 Januari 1853* (Rotterdam 1994, eigen uitgave); J. Luijt, 'De Ordonnantie van 25 juli 1800, of Bataafse Ordonnantie' (z.j., ongepubliceerd), met dank aan Janjaap Luijt voor het ter beschikking stellen; Kappers, *Keurkamers en regels*.

familienaam overgeleverd; slechts een aantal patroniemen. Uit de 15de eeuw één naam, de familie Wijer of Wier, terwijl de 16de eeuw slechts de familienamen Groeneveld en Van Burg kent. In de 17de eeuw wijzigt het beeld kwantitatief. Van de 54 meester-zilversmeden met 40 verschillende familienamen die we kennen uit de tweede helft van deze 17de eeuw werkten er zeker 16 familieleden door tot in de 18de eeuw, maar geen van die families haalde het jaar 1800 (tabel 1).⁸ Tot nu toe vond ik zes families die zowel in de 18de, 19de als de 20ste eeuw in Schoonhoven zelfstandig actief waren in het vak: (Graves) Kooiman, Heerens, Van Gelderen, Kuijlenburg, Wendels en Van Geelen. De familie Heerens of Herens spant daarbij de kroon: sinds de 18de eeuw zijn zij ook in de 21ste eeuw nog actief in het vak: negen generaties in vier eeuwen.⁹

Op geleide van de familienamen van de thans bekende goud- en zilvermeden in Schoonhoven, kunnen we tellen dat er van 1360 tot het jaar 2000 in totaal 386 familienamen voorkomen (tabel 1). Van deze familienamen stelden we vast door genealogisch onderzoek dat zij soms meerdere verschillende families betreffen: Kuijpers (2), Van den Berg(h) (2), Kooiman (2), Lasonder/Lazonder (2), Meijer (3), Bosch/van den Bosch (2), van Oosterhout (2) en Vos(ch) (4). De overigen betreffen steeds één familie. Totaal betreft het dus over het hele tijdvak 1360-2000 totaal bij benadering minstens (397 afgerond:) 400 families.

De conclusie daarbij is dat geen familie eeuwigdurend in het vak aanwezig bleef. Alle hierboven niet met name genoemde families blijken zelfs korter dan een eeuw in het vak betrokken te zijn geweest. De opvolging van vader op zoon moet steeds beperkt zijn gebleven tot maximaal slechts enkele generaties.

eeuw	tijdvak	zilver-smeden	familie-namen	aantal zilvermeden per familienaam	opmerking
14e	1360-1400	5	0	-	
15e	1400-1500	4	1	-	Weijer/Wier
16e	1500-1600	14	7	-	w.v. 6 patroniem
17e	1600-1700	56	40	1,4	w.v. 3 patroniem
18e	1700-1800	134	83	1,6	
19e	1800-1900	379	151	2,5	
20e	1900-2000	504	239	2,1	
totaal	1360-2000	(ca.) 1000	386	2,6	

Tabel 1. Geteld aantal zilvermeden en genoteerde familienamen per genoemde eeuw sinds 1360 in Schoonhoven.

⁸ S.A.C. Begeer, I. Hak, L. Linhart-DuClou, *Catalogus Goud- en zilvermeden van de stad Schoonhoven 1600-1900* (Schoonhoven 1981); Kappers, *Keurkamers en regels*; R. Kappers, *Goud- en zilvermeden in Schoonhoven. De ontwikkeling van het aantal werkmeesters in de 19e eeuw. Een kwantitatieve benadering*, Zilvercahier 2.1 (Schoonhoven 1996); R. Kappers, *Goud- en zilvermeden in Schoonhoven: 20e eeuw. De kwantitatieve ontwikkeling van het aantal goud- en zilvermeden in de 20e eeuw*, Zilvercahier 7.2 (Schoonhoven 2008). Digitaal: <http://historischeverenigingsschoonhoven.nl/PDF/Zilvercahier7-2Goud-enZilvermedenSchoonhoven20e-eeuw.pdf>. ; R. Kappers, 'De vroegste goud- en zilvermeden van Schoonhoven: 1360-1600', *HEK, Historisch tijdschrift voor de Krimpenerwaard* 39 (2015) 121-134; SAMH, Dossiers Elite onderzoek Schoonhoven, Werkgroep Elites, P. Muilwijk, onderzoeker Schoonhoven, (Leiden 1989, ongepubliceerd). Mijn tellingen zijn op basis van de genoemde publicaties plus mijn ongepubliceerd aanvullend genealogisch onderzoek.

⁹ Negen generaties als we de voortzetting door Anne Herens (geb. 3 sept 1987), goudsmid en firmant van *Herens & Herens, edelmetalen, furnituren en gereedschappen*, dochter van M.C. (Mees) Herens en Marry Faay, meerekenen.

Het aantal zilversmeden per familie

De *oral history* scheidt het beeld dat er in ‘zilversmidsfamilies’ heel veel zilversmeden zijn. Echter, de getallen uit tellingen, benaderingen en berekeningen die zelfstandige zilversmeden betreffen (zij met een eigen meesterteken) in tabel 1, geven een ander beeld. Over het geheel van 1360 tot 2010 zijn er per familienaam gemiddeld 2,6 zelfstandige zilversmeden. Per familie (uit 400 families) komt dat nog iets lager uit: 2,5 zilversmid per familie. Uit deze cijfers mag daarom afgeleid worden dat er veel solitair en veel gezinsbedrijven van twee generaties moeten zijn geweest met daarnaast slechts een klein aantal zilversmidsdynastieën.

Afb.5 Een ‘solitair’; Jan van Nouhuys (Amersfoort 1949), zilversmid in Schoonhoven van 1978 tot 2017. Docent zilversmeden Vakschool Schoonhoven 1978-2015. Vanuit opvolgingsperspectief is Van Nouhuys een voorbeeld van een ‘solitair’. Zijn vader was weg- en waterbouwkundig ingenieur en uiteindelijke directeur Gemeentewerken te Amersfoort. De zonen van Jan zijn andere richtingen dan zilversmeden opgegaan.

*Nationale Zilverdag, 1989.
Onbekende fotograaf.*

Conclusie

Opvolging ‘van vader op zoon’ in het goud- en zilversmidsvak was zeker sinds 2 februari 1503 door opeenvolgende wet- en regelgeving de bevoorrechte praktijk. In dit artikel blijkt de opvolging bij zilversmeden in Schoonhoven over de periode 1360-2010 in geen familie ‘eeuwigdurend’ te zijn geweest. Het ging dus niet altijd van vader op zoon door.

Over de periode (1360-2010) blijken er per familie(-naam) gemiddeld 2,5 zelfstandige zilversmeden in Schoonhoven actief geweest.

‘Van vader op zoon’ was ook in Schoonhoven de bevoorrechte praktijk. Maar opvolging in het vak binnen de familie ging in de meeste families na één of twee generaties al niet door. De zes families die in drie eeuwen actief waren (de familie Herens zelfs in vier) hebben zeker meer dan drie generaties ‘meesters’ omvat.

De gevonden opvolgingspraktijk bij de gevonden zilversmidsfamilies is bepaald anders dan de *oral history* in de Zilverstad ons wil doen geloven: de familieleden werden niet steeds zilversmid, en zeker niet allemaal zelfstandig ‘meester’.

Deze uitkomsten werpen de klemmende vraag op hoeveel beroepsdynastieën van drie generaties (of meer) er dan in Schoonhoven geweest zijn in de loop der eeuwen, en hoeveel generaties zij ieder hebben omvat. Meer dan drie generaties ‘in het vak’ lijkt, gegeven het gemiddelde van 2,5 meesters per familie, voorlopig zeer uitzonderlijk. Een inventarisatie van de beroepsdynastieën moet uitkomst kunnen geven.

Bondscongres B.E.V. te Schoonhoven in 1930. Een foto met strikjes

Rene Kappers

In 1930 hield de *Bond van Edelmetaalverenigingen*, kortweg *B.E.V.* haar Bondscongres in Schoonhoven. Het programma omvatte ook een ontvangst door B&W op het pas gerestaureerde stadhuis.¹ Van die gelegenheid werd gebruik gemaakt om een groepsfoto te maken. Het gemeente-bestuur poseerde met de Bondsbestuurders, de gedelegeerden en de Regelingscommissie van de Nijverheidsvereniging.

Iedereen weet op zo'n moment wie er op dergelijke groepsfoto's staan. Daarom neemt vrijwel nooit iemand de moeite om de namen op te schrijven en na te laten. Ook hier; en zo ontstond voor het nageslacht weer een foto-puzzel.

Strikjes

Door ervaring werden verschillende Schoonhovenaren, goud- en zilversmeden, herkend. Toen duidelijk werd dat alle deelnemers aan het congres een strikje op hun revers droegen, vielen de stadsbestuurders door de mand: geen strikje. Onder de strikjesdragers zijn er strikjes met een wit rozetje in het centrum van het strikje. Dat zijn de leden van de Regelings-commissie (afb.2). Er is één dame; met een strikje (afb.3). Dus congres-deelnemer. Maar wie is zij?

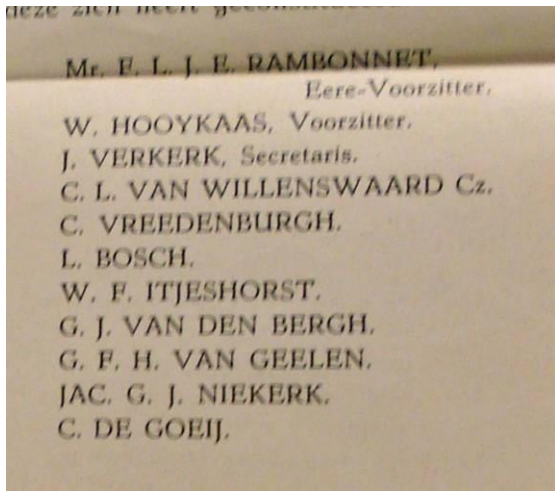

Afb. 1 Groepsfoto ter gelegenheid van het Bondscongres van de Bond van Edelmetaalverenigingen, op 24 en 25 juni 1930. Pose voor het stadhuis van Schoonhoven van Bondsbestuur, stadsbestuur, de (landelijk) gedelegeerden naar het congres, en de Regelingscommissie van de Nijverheidsvereniging van goud- en zilversmeden in Schoonhoven.

Foto op 24 juni 1930, Vereenigde Fotobureaux Amsterdam.

¹ SAMH, ac 1078, Schenking (of Collectie) Van Willenswaard. CW 7/3 (volgnummer niet in inventaris overgenomen). Statuten B.E.V.; Bondsnieuws, 'Programma voor het 20ste bondscongres, te houden te Schoonhoven op 24 en 25 juni 1930', *Goud en Zilver Vakblad voor goud- en zilversmeden* 23(1930)7.

Uitvergroting van details levert een unieke portretserie op van Schoonhovense goud- en zilversmeden en stadsbestuurders anno 1930 op hun paasbest (afb. 3 en 4).

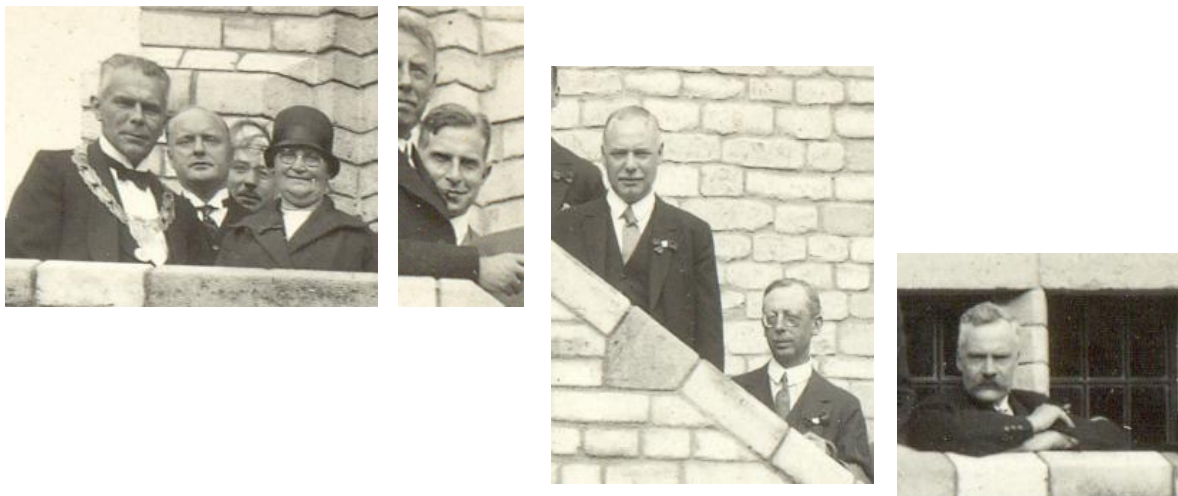
Afb. 2 De leden van de Regelingscommissie van de Nijverheidsvereniging die het Bondscongres van 1930 voorbereidden en uitvoerden.

Regelingscommissie en de Bond

De regelingscommissie ter voorbereiding was samengesteld met een breed draagvlak. Ze bestond uit het bestuur van de vereniging aangevuld met de burgemeester van Schoonhoven mr. F.L.J.E. Rambonnet als erevoorzitter van de commissie, plus de directeur van de Rijksvakschool Leendert Bosch, en de Controleur van de Waarborg te Schoonhoven Cornelis Vreedenburg. Bosch en Vreedenburg waren overigens wel lid van de Nijverheidsvereniging.

De B.E.V. werd opgericht op 1 januari 1910.² Het congres te Schoonhoven in 1930 was daarom tevens het jubileumcongres van de bond ter gelegenheid van haar 20-jarig bestaan. Eerder was Schoonhoven al gastheer geweest van een Bondscongres op 21 en 22 juni 1919.

De bond bestond uit 'rechtspersoonlijkheid bezittende verenigingen van werkgevers' als leden', zoals de Nijverheidsvereniging in Schoonhoven. De doelstelling was zeer algemeen geformuleerd: belangen bevorderen van de leden.

Afb. 3 Vier details uit de Groepsfoto (afb. 1): geïdentificeerde personen op bordes en trap. V.l.n.r. erevoorzitter van de Regelingscommissie, de burgemeester van Schoonhoven mr. Rambonnet; voorzitter van de V.E.B. en tevens voorzitter van de Nederlandsche Vereeniging van Fabrikanten in Gouden en Zilveren werken Carel J.A. Begeer; onbekend; ongeïdentificeerde dame als congresdeelnemer (zie reversstrikje rechter revers); onbekend; vermoedelijk de secretaris Nijverheidsvereniging (hierna Nijver.) J.Verkerk; voorzitter Nijver. Willem Hooijkaas; Controleur Waarborg Cornelis Vreedenburg; 2e voorzitter Nijver. Gerrit Frederik Hendrik van Geelen. De (2e) secretaris Nijver. Jac.G.J. Niekerk zien we niet op de foto. Bronnen: A. Krekel-Aalberse, Carel J.A. Begeer, 1883-1956 (Zwolle/Assen 2001)127; groepsfoto Bestuur Nijverheidsvereniging, Goud en Zilver 30(1937); SAMH ac 1078, Collectie Van Willenswaard; Verkerk en Niekerk, dank aan dhr en mw C. van Holten, Schoonhoven.

² Statuten van De Bond van Nederlandsche Vereenigingen in den Edelmetaal-handel en -Nijverheid, kortweg Bond van Edelmetaalverenigingen, afgekort 'B.E.V.' (KB 25 juli 1924 nr. 154) in: SAMH, ac 1078, Schenking (Collectie) Van Willenswaard. Inv.nr. CW 7/3 nr. 10 (niet op de lijst van CW 7/3 opgenomen).

Afb. 4 Vier details uit de Groepsfoto (afb. 1), geïdentificeerde personen op straatniveau. V.l.n.r. erevoorzitter Nijverheidsvereniging (hierna Nijver.) Cornelis Leendert van Willenswaard Cz; onbekend; (vermoedelijk bestuurslid Vereeniging van Grossiers?) Marinus L. Deerenberg; onbekend; directeur Rijksvakschool Leendert Bosch; wethouder Gerrit Jan Niekerk; onbekend; penningmeester Nijver. Cornelis de Goeij; wethouder Herman Anthonie Schreuder; 2e penningmeester Nijver. Gerrit Jan van den Bergh; algemeen bestuurslid Nijver. Willem Frederik Itjeshorst.

PROGRAMMA
VOOR HET XXe BONDS CONGRES, TE HOUDEN TE SCHOONHOVEN,
OP 24 EN 25 JUNI 1930.

DINSDAG 24 Juni, 1ste dag:

11.50 uur: Aankomst per trein te Schoonhoven.

12.-- uur: Wandeling naar Hôtel „Belvédère”. Regeling logies aldaar.

12.15 uur: Begroeting door het Bestuur der Nijverheids-Vereen.

12.30 uur: Noenmaal, Koffietafel in Hôtel „Belvédère”.

1.30—3.30: Algemeene Jaarvergadering van:
de Nederl. Vereeniging van Fabrikanten in gouden en zilveren werken,
de Nederl. Ver. van Grossiers in gouden en zilveren werken,
de Nederl. Ver. van Winkeliers in gouden en zilveren werken.

3.30—5.—: Bondsvergadering uitsluitend toegankelijk voor H.H. afgevaardigden.
Deze vier vergaderingen worden gehouden in het „Heerenlogement”, Koestraat.
H.H. leden, die niet aan de Bondsvergadering behoeven deel te nemen, kunnen de Rijksvakschool voor Goud- en Zilvermeden en de zaal Veerpoort bezoeken.

5.15 uur: Officieele ontvangst ten Stadhuize door Burgemeester en Wethouders van Schoonhoven.

Stadhuis te Schoonhoven.

5.45 uur: Réunie hôtél „Belvédère”.

6.30 uur: Bonds-diner.

8.30 uur: Rondvaart per Salonboot op de Lek, muziek en buffet aan boord, aangeboden door de Nijverheids-Vereeniging te Schoonhoven.

10.30 uur: Terug te Schoonhoven. Réunie in Hôtél „Belvédère”.

WOENSDAG 25 Juni, 2de dag:

9.30—10.30: Officieel bezoek aan de Rijks-vakschool voor Goud- en Zilvermeden en Horlogemakers, alsmede bezichtiging der ingekomen ontwerpen voor de Bondsprjjsvraag.

11.00—1.—: Bondscongres, te houden in Hôtél „Oskam”.

1.00 uur: Lunch-Koffietafel in hôtél „Oskam”.

2.00 uur: Autotocht naar Haastrecht langs de Vlist.
Bezoek aan de zeer belangrijke Museum-stichting „Bisdrom van Vlist” te Haastrecht. Aangeboden door de Nijverheids-Vereeniging te Schoonhoven.

3.30 uur: Vervolg autotocht naar Gouda.

4.00—4.30: Aankomst te Gouda (station). Einde der Excursie.

7

Afb. 5 Programma van het tweedaagse jubileum Bondscongres te Schoonhoven, op 24 en 25 juni 1930. Hotel Belvédère, het Heerenlogement in de Koestraat en Hotel Oskam (tegenwoordig bekend als de Stads-herberg of Brasserie Springer) dienden als vergaderlocaties, lunches en diner. De Rijks-Vakschool was ook doel van bezoek. Ontspanning en cultuur werd gezocht met een rondvaart op de Lek, bezoek aan de Zaal Veerpoort, een autotocht langs de Vlist en een bezoek aan Museum Bisdrom van Vliet in Haastrecht.
Bron: ‘Bondsnieuws’ Vakblad voor goud- en zilvermeden, 23(1930)7.

Ramen van zilverwerkplaatsen. Ook noorderlicht voor goud- en zilversmeden?

Rene Kappers

In Schoonhoven heeft elke oude zilversmidswerkplaats een grote raampartij. Deze dient om daglicht in grote hoeveelheid binnen te laten zodat het fijne kleine priegelwerk goed kan worden bekeken. Filigrainwerk, graveren, ciseleren of zetwerk bijvoorbeeld vragen grote nauwkeurigheid. De *oral history* verkondigt dat een zilversmidswerkplaats uitkijkt op het noorden vanwege het noorderlicht, net als schilders willen.¹ Maar is dat zo? Of zijn er andere redenen om het raam van de werkplaats ergens te plaatsen? Een onderzoek gaf antwoord.

In welke richting kijken de ramen uit?

Voor dit kwantitatieve onderzoek werden 43 werkplaatsen nader bekeken. Het waren de bekende gemeentelijke en rijksmonumenten aangevuld met een aantal andere die we ook kenden. Binnen de Historische Vereniging Schoonhoven ontstond in 2008 een groslijst van 254 (!) toen uit bronnen bekende werkplaatsen. Hieruit resulteerde recent de selectie van 43 werkplaatsen (17%) omdat zij zichtbaar zijn (of waren) vanaf de openbare weg (tabel 1).²

De gevonden uitkijkrichtingen zijn simpel noord, zuid, etc. Dit komt doordat het stratenpatroon van Schoonhoven vrijwel rechthoekig is en gebaseerd is op het oorspronkelijke noord-zuid gerichte slotenpatroon van de ontginning waarop Schoonhoven gebouwd werd. Genoteerd werd de kijkrichting vanuit de werkplaats door het grote raam en de grond waarop uitgezien werd. In het onderzoek werd één werkplaats (Albrecht Beijlinggracht 16) met een kijkrichting ‘zuid-oost’ gevonden. De (middeleeuwse) gracht daar, bepaalde de schuine loop van de verkaveling en daarmee de stand van de werkplaats. Vier werkplaatsen werden met de kijkrichtingen west plus oost gevonden. Deze werkplaatsen hebben in voor- en achtergevels grote werkramen.³ Deze vijf werkplaatsen zijn in de tabel als ‘anders’ opgenomen.

Afb. 1. Havenstraat 62. Werkplaats en woonhuis onder één kap (Gaillard, Kok, Den Besten). Uitkijkrichting oost, op de openbare weg

Afb. 2. Oude Haven 8. Werkplaats met uitbreiding, staande achter het woonhuis (Verroen, Dieges, Van de Hoff). Uitkijkrichting oost, op besloten eigen terrein/tuin.

¹ Atelier (-ramen): nl.wikipedia.org/wiki/Atelier (ger. 29 jan 2021). Kunstschilders preferen ‘noorderlicht’ i.v.m. de (niet-veranderende) schaduwen bij hun modellen tijdens portretschilderen of stillevens.

² Groslijst: ongepubliceerd. De werkplaats van Pieter Heereus, Opweg 14, is bekend van een oude foto. De raampartij van de Keurkamer in het oude weeshuis aan de Koestraat, is bekend van een schilderij, R. Kappers, *Zilvercahier* nr. 6.1 (Schoonhoven 2006), omslag en titelpagina; gemeentelijk monument Korte Weistraat 6 en 6a bleef buiten beschouwing omdat onbekend is of de ramen van dit latere kantoor van Zilverfabriek Niekerk eerder bij de bouw nog een werkplaatsfunctie hadden.

³ Oost plus west: Koestraat 21, Oude Haven 28-30, Spoorstraat 6, achter Lopikerstraat 63. Zuid-oost: Albrecht Beijlinggracht 16.

Afb. 4. Werkplaats(je) achter woonhuis Oude Haven 31, hoek Provenierstraat (J.F. de Rooij), links aanzicht in de Provenierstraat, rechts aanzicht in de tuin. Gerestaureerd omstreeks 2012. Uitkijkriching west, op eigen besloten terrein.

adres	uitkijkriching	adres	uitkijkriching
Albrecht Beijlinggracht 16	zuid-oost	Korte Dijk 19	west
Dam 2	zuid	Korte Weistraat 12	noord
Dam 8	noord	Lange Weistraat 37	noord
Havenstraat 15	west	Lekdijk west 3	oost
Havenstraat 47 a I	noord	Lopikerstraat 48	west
Havenstraat 47 a II	oost	Lopikerstraat 61	noord
Havenstraat 49	noord	Lopikerstraat 63	west en oost
Havenstraat 68	zuid	Molenstraat 1	west
Havenstraatsewal 13	zuid	Opweg 14	noord
Havenstraatsewal 15	west	Oude Haven 13	oost
Havenstraatsewal 21	west	Oude Haven 15	noord
Jan Kortlandstraat 11	oost	Oude Haven 21	noord
Jan Kortlandstraat 13	oost	Oude Haven 28-30	west en oost
Jan Kortlandstraat 15	noord	Oude Haven 31	west
Koestraat 11	west	Oude Haven 8	oost
Koestraat 21	west en oost	Oude Singel 60	noord
Koestraat 32	zuid	Oude Singel 92	zuid
Koestraat 50	zuid	Scheepmakershaven 30	zuid
Koestraat 62	oost	Spoorstraat 6	west en oost
Koestraat 80 (keurkamer)	oost	Spoorstraat 8	west
Koestraat 9	west	Tol 2	oost
		Varkensmarkt 4	zuid

Tabel 1. Adreslijst van de 43 onderzochte goud- en zilversmidswerkplaatsen, met uitkijkriching en van het grote werkraam.

Voorkeursrichting: geen noorderlicht voor werkplaatsen

De frequentie van de uitkijkrichingen laat zien dat er bij zilversmeden niet één voorkeursrichting is zoals wel bij kunstschilders (tabel 2). Dit geldt te meer als we de richtingen die bij ‘anders’ zijn genoteerd, mee zouden nemen in deze constatering.

uitkijkriching	aantal	procent
noord	11	26
zuid	8	19
oost	9	21
west	10	23
anders	5	11
totaal	43	

Tabel 2. Uitkijkriching, met frequentie, vanuit 43 zilversmidswerkplaatsen in Schoonhoven.

Afb.3. Havenstraatsewal 15. Gerestaureerde werkplaats uit 1906 (J.H. Wendels, J.D. Wendels, J. Benschop, G. Quack, J. Quack. Bron: zie noot 6). Uitkijkriching west, op eigen tuin/terrein dat grenst aan de openbare weg.

De gemeenschappelijke factor: geen uitzicht op de burens

Eén gemeenschappelijk kenmerk viel ons wel op bij het onderzoek: er is nooit direct uitzicht op het erf van de burens. Met dien verstande dat waar dat wel zo is, de afstand tussen raam en erfrens minstens circa twee meter bedraagt. Dit was een uitnodiging voor nader onderzoek.

Vandaag de dag bepaalt de wet (art. 5:50 BW) dat het niet geoorloofd is om binnen twee meter van de grenslijn vensters of andere muuropeningen te hebben.⁴ Op 6 december 1644 werd in Schoonhoven geldend recht gecodificeerd. Met de Ordonnantie op het stuk van de ‘...Erf-scheydinge...’ werd reeds bestaand ongeschreven recht schriftelijk vastgelegd. In de artikelen 31 (eigen muur) en 33 (gemene muur) werd geschreven dat er geen vensters of openingen in geplaatst mochten worden.⁵ Dit was dus al oud ongeschreven burensrecht.

Conclusie

‘Noord’ komt regelmatig voor maar is niet de dominante kijkrichting, zoals bij kunstschilders. Gelet op de wel voorkomende kijkrichtingen maakt het de Schoonhovense goud- of zilversmeden kennelijk niet uit, van welke richting het daglicht binnenkomt.

Niet-uitkijken op het terrein van de burens blijkt het gemeenschappelijk kenmerk van alle werkplaatsen. Uitkijken gebeurt overal op eigen terrein en/of op de openbare weg. Dit ‘niet-uitkijken op burens’ is gebaseerd op eeuwenoud burensrecht, en geldt nog steeds.

⁴ Met dank aan Robin Jongejan, Buro Bast Architectuur BNA, Den Haag, email 3 feb 2021.

⁵ Henricus van Berkum, *Beschryving der Stadt Schoonhoven* (Gouda 1762) 293, 303, 323.

⁶ F. Mol, *Het zilversmidsgeslacht Wendels in Schoonhoven*, Zilvercahier 8.0 (Schoonhoven 2011) 37.

Het aantal inwoners van de Zilverstad 1300-2010 in grafiek Aantallen en trends

Rene Kappers

Om de geschiedenis van Schoonhoven als Zilverstad te begrijpen, en ‘het buikgevoel’ te objectiveren, moet men het aantal goud- en zilversmeden, hun werk en families afzetten tegen het totaal aantal inwoners. Dan pas kun je gaan zien hoe groot het aandeel van deze beroepsgroep in Schoonhoven eeuwenlang geweest is. Pas dan wordt duidelijk wat ‘het vak’ in sociaal-economisch opzicht voor deze blijkbaar kleine stad heeft betekend. Daarom in deze eerste Zilver Histograaf het overzicht van het aantal inwoners en de trends in een grafiek.

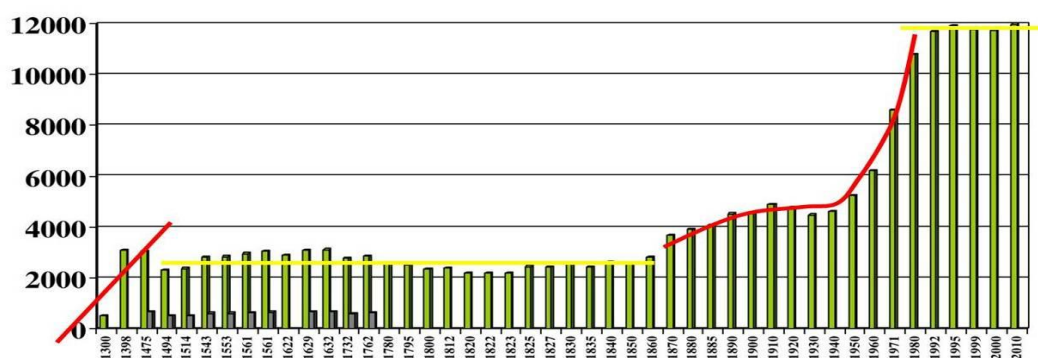
Tellen is kiezen

Het aantal inwoners van Schoonhoven was nogmaals onderwerp van onderzoek.¹ De gegevens uit de 15de en 16de eeuw bleken voor verbetering vatbaar doordat deze gegevens digitaal toegankelijk en doorzoekbaar werden via www.Hogenda.nl. Dit leidde tot (kleine) aanpassingen in deze vroegste jaren. Het onderzoek is tevens uitgebreid tot 2010 en vervroegd tot 1300.

De inwoners van Schoonhovens werden sinds het midden van de 19e eeuw met regelmaat geteld. Maar deze tellingen zijn niet eenduidig; militairen zijn dikwijls de ‘stoorzender’. Vóór 1852 zijn tellingen van ‘de bevolking’ incidenteel, en verder terug in de tijd zeldzaam. Slechts in 1622, 1780 en 1795 werd ‘de bevolking’ geteld. Vóór 1795 werden wel ‘mannen’, huizen of haardsteden geteld voor militaire of belastingdoeleinden. Voor omrekening naar ‘de bevolking’ moesten daarom keuzen worden gemaakt. Voor huizen en haardsteden werd dat 4,7 conform Van der Woude, *Noorderkwartier* (Wageningen 1972) zie noot 1. Voor de ‘verponding’ en de huizen in de verponding hing de gemotiveerde keuze af van hetgeen volgens de preambule (inleiding) bij die telling in dat jaar werd genoteerd.

Resultaat

Het hernieuwde onderzoek resulteerde al in een tabel en een grafiek van het aantal inwoners. De grafiek werd in dit artikel overgenomen. Ook de conclusie: de groei van Schoonhoven vond plaats tussen 1300 en 1400 (van 500 naar 3.000) en tussen 1860 en 1990 (van 3.000 naar 12.000). Daartussen en daarna was het aantal inwoners vrijwel stabiel (respectievelijk rond 2.600 en rond 11.500 inwoners). In dit artikel werden de benaderde trendlijnen toegevoegd voor de visuele helderheid. Als gezegd: het geheel blijft wel the *best possible guess*.

Grafiek 1 Aantal inwoners van Schoonhoven 1300 - 2010 en haardsteden/huizen 1475-1762, met peiljaren (peiljaren niet lineair). De benaderde trends: rood groei, geel stabiliteit.

¹ Het volledige artikel met bronnen, berekeningen en gemotiveerde keuzen verscheen als: R. Kappers, ‘Nogmaals in de tand des tijds, het aantal inwoners van Schoonhoven. Nu 1300-2010’, *HEK, Historisch Tijdschrift voor de Krimpenerwaard* 39 (2015) 107-116. Zie ‘Schatkamer’ van *Zilver Histograaf Schoonhoven*.

Colofon

Zilver Histograaf Schoonhoven is een historisch periodiek over ‘de geschiedenis van de Meesters die het deden en doen, hun werk en hun stad.’ Afleveringen verschijnen regelmatig, in *open access*, via de gelijknamige website www.ZilverHistograaf.nl.

De Zilver Histograaf Schoonhoven is een digitale uitgave onder auspiciën van het *Schoonhovens Goud- en Zilversmidsgilde Sint Eloy*. Het verschijnt in *open access*, gratis toegankelijk voor iedereen, op het *worldwide web*. De website biedt de afleveringen aan. Er is tevens een ‘Schatkamer’ of *repository* waarin elders reeds verschenen publicaties over de geschiedenis van Schoonhoven als Zilverstad bijeen gebracht zijn.

Jaarboek. Aan het eind van elk kalenderjaar wordt digitaal een Jaarboek samengesteld met de verschenen afleveringen. Print of druk van afleveringen en Jaarboek door derden is vrij van onze rechten.

Abonneren is gratis. Opgeven, wijzigingen en afzeggen kan men zelf doen op de website van de Zilver Histograaf Schoonhoven, www.zilverhistograaf.nl

Abonnees worden per email geïnformeerd over het verschijnen van nieuwe afleveringen. De Zilver Histograaf Schoonhoven wordt, desgewenst, gratis digitaal aangeboden aan de leden van geïnteresseerde historische verenigingen, geïnteresseerde ‘vrienden van’ de diverse Nederlandse musea met een edelmetaalcollectie.

Publicaties: de afleveringen betreffen de geschiedenis van de ‘Schoonhovense Meesters die het deden en doen, hun werk en hun stad’. Aangeboden artikelen worden *peer reviewed* door de (gast-) redacteurs. Het auteursrecht berust bij de auteurs.

Artikelen en/of kopij kunnen worden aangeboden bij het secretariaat van de redactie: lpvdolk@hetnet.nl.

Richtlijnen voor auteurs: www.ZilverHistograafSchoonhoven/richtlijnenauteurs.

Redactie

Rene Kappers, hoofdredacteur
Loek van der Kolk, redactiesecretaris
Gemke Jager, redactielid
mw. Cristel Stolk, redactielid
Rogier de Groot, webmaster
Dick Mentink, adviseur

rene.kappers@live.nl
lpvdolk@hetnet.nl
gem@gemkejager.nl
c.stolk@samh.nl
rogier@roaxdesign.com
d.mentink1@planet.nl

Vormgeving: Roax Design, Schoonhoven.

Cover: Ton van Velsen, Hilversum

ISSN: 2772-4867

De Stichting HEK, Historische Encyclopedie Krimpenerwaard, is de rechtspersoon die de uitgever is van de *Zilver Histograaf Schoonhoven*.

Bestuur:

Han Goutier, voorzitter
Gemke Jager, secretaris-penningmeester
Rene Kappers, lid

info@nederlandje.nl
gem@gemkejager.nl
rene.kappers@live.nl